

اداره سرزمین پهناوری چون ایران

فاطمه محمودیان

مجموعه حاضر سرگذشت به نسبت مفصل تقسیمات کشوری ایران را طی حدود صد سال، تا پایان ۱۳۸۵، گزارش و ماجراهای تکوین و تحول ایالات و ولایات و سپس استان‌ها و شهرستان‌ها و قسمت‌های جزئی‌تر را با شرح کافی بیان می‌کند. روشن است که این سرگذشت مشحون از اطلاعات و داده‌های فراوان و اصطلاحات و عناوین گوناگون است. داده‌های متن برگرفته از قوانین و مقرراتی است که هر یک از آن‌ها به بررسی و تجزیه و تحلیل نیاز دارد. این اطلاعات دو دسته است. یک دسته آن‌ها که مبنای چارچوبی برای تقسیمات کشوری ارائه می‌دهند؛

دسته دیگر محتوای تقسیمات، که اطلاعات مربوط به آن‌ها در بخش‌های مختلف کتاب و هر بخش با عنوان یک استان، براساس طرحی منسجم آمده است.

در تدوین نهایی کتاب، با نظر گرفتن تداخل مطالب در ضمن ارائه اطلاعات، به این نتیجه رسیدیم که علاوه بر مقدمه که به نحوه پژوهش،

تحقیق و تدوین کتاب می‌پردازد، به در اختیار گذاردن بخش تمهید نیاز است تا با مطرح کردن اطلاعاتی زیربنایی، به آمادگی خواننده در استفاده بهینه از داده‌ها یاری رساند.

در این مجموعه، مطالب و مباحث زیر، بدون ایجاز مخل و اطناب ممل، مطرح شده‌اند.

بهره اول: توصیف مختصری از احکام و قوانین مربوط به تقسیمات کشوری از صد سال قبل تا پایان سال ۱۳۸۵ و بررسی محتوای آن‌ها؛

بهره دوم: محتوای کلی تصویب نامه‌های هیئت دولت و بخش نامه‌ها و دستورالعمل‌های وزارت کشور در مورد تقسیمات کشوری؛

بهره سوم: تغییرات شکل یا محتوای تقسیمات کشوری به موجب قوانین یا دیگر مقررات.

جلدهای اول و دوم از مجموعه اسناد و مدارک سازمان‌های اداری و تقسیمات کشوری ایران در اختیار پژوهندگان و علاقه‌مندان قرار گرفته است و مجلات دیگر این مجموعه در فاصله زمانی کوتاهی منتشر خواهد شد از مقدمه مجموعه، با ویرایش.

- عنوان مجموعه: سرگذشت تقسیمات کشوری ایران
- جلد اول: آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و اصفهان
- جلد دوم: ایلام، بوشهر، تهران و چهارمحال و بختیاری
- نویسندگان: فاطمه فریدی مجید، فاطمه دفتری، نجمه ملک‌پور و حشمت‌الله سلیمی
- طرح، مقدمه، تمهید و بررسی نهایی: دکتر حسن حبیبی
- ناشر: بنیاد ایران‌شناسی
- تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸

تحولات اجتماعی و اقتصادی در هر جامعه بر پایه مطالعه مسائل زیربنایی از جمله آمایش سرزمین است و این آمایش بدون شناخت شهرها، ایالات و نواحی گوناگون مقدور نخواهد بود. از دیرباز برای اداره سرزمین پهناوری چون ایران، با گسترده‌گی و تنوع اقلیمی و فرهنگی و پیشینه تمدنی چند هزارساله‌ای که دارد، شناخت اقامتگاه‌ها و کانون‌های اجتماعی و تقسیم‌بندی نواحی آن به شیوه‌های گوناگون، مورد توجه بوده است. روشن است که هر چه روابط اجتماعی جوامع بیشتر و پیچیده‌تر و جوامع روستایی و شهری متحول‌تر شده‌اند، نیاز به مطالعه مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و چگونگی روابط انسانی آن‌ها نیز بیشتر شده است. بدون شک، شناخت شهرها، بخش‌ها و روستاهای کشور و هم‌چنین تقسیمات درونی آن‌ها (تقسیمات شکوری) مقدمه واجب و پیش‌نیاز این مطالعات و برنامه‌ریزی و مدیریت آگاهانه در کشور بوده و هست. تقسیمات کشوری در ایران، یعنی تقسیم کشور به ایالات، ولایات، استان‌ها، شهرستان‌ها و... سابقه طولانی از عهد باستان دارد. بر آمدن هر نظام سیاسی با ایجاد سازمان‌های اداری و سیاسی خاصی همراه بوده است و این امر، از دوران ماد و هخامنشی و تقسیم ایران به شهرها و ساتراپی‌ها تا پس از اسلام، که سازمان ولایت و ایالت به مرور در ایران شکل گرفت، با فراز و نشیب‌هایی ادامه یافته است. اما به رغم این جابه‌جا شدن‌های فراوان، ساختار اصلی تقسیمات کشوری حفظ شد. در نگاه کلی، نظام و ساختار تقسیمات کشوری در دوره‌های گوناگون با تغییر حد و حدود و تعاریف، همواره پابرجا بوده است.

برای تدوین تاریخ سازمان اداری ایران، در ادوار مختلف، تدوین تاریخ سازمان‌های اداری محلی ضروری و از اجزای اصلی تحقیق است. علاوه بر این، تاریخ سازمان‌های اداری محلی نیز اصالتاً اهمیت فراوان دارد و از فصول مهم تاریخ‌های محلی به شمار می‌رود.